

РОЛЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

THE ROLE OF RESEARCH ACTIVITIES OF FUTURE TEACHERS IN PROFESSIONAL TRAINING

У статті розглядаються види науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів і їх роль на різних етапах професійної підготовки у зв'язку посиленням вимог до професійної підготовки майбутніх учителів, які в подальшому мають не лише передавати учням знання, формувати їхні практичні вміння і навички, а й залучати їх до наукової творчої діяльності, розвиваючи їхні пізнавальні здібності, формуючи активних і творчих громадян нашої держави. Зазначено, що науково-дослідницька діяльність студентів педагогічних закладів вищої освіти є важливою частиною освітнього процесу, яка здебільшого має самостійний теоретико-прикладний характер і передбачає формування в майбутніх учителів наукового й логічного мислення, розвиток умінь самостійної роботи, творчих здібностей, дослідницьких, аналітичних умінь, мотивації до початково-пізнавальної й наукової діяльності, що допоможуть їм у здійсненні наукової та методичної роботи в подальшій професійній діяльності. Установлено, що організація науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів передбачена в освітньо-професійних програмах і робочих програмах навчальних дисциплін практично усіх спеціальностей, під час вивчення яких студенти мають опанувати загальні та спеціальні компетентності. Проаналізовано робочі програми навчальних дисциплін, які передбачають організацію науково-дослідницької діяльності студентів під час підготовки до практичних занять (семінарів, круглих столів, дискусій, дебатів, виконання завдань самостійної роботи, індивідуальних навчально-дослідних завдань (написання есе, наукової доповіді, рецензії на статтю), підготовки і захисту курсових робіт, завдань педагогічної практики. Встановлено, що основними формами науково-дослідницької діяльності студентів в університеті в позааудиторний час є: участь у студентських науково-дослідних гуртках, творчих проблемних групах, наукового товариства студентів, аспірантів і молодих учених; участь у конкурсах студентських наукових робіт та студентських олімпіадах з психолого-педагогічних та фахових дисциплін, наукових студентських конференціях.

Ключові слова: майбутні вчителі, науково-дослідницька діяльність, освітньо-професійна програма, робочі програми навчальних дисциплін, загальні і спеціальні компетент-

ності, індивідуальні навчально-дослідні завдання, курсові роботи, позааудиторна наукова діяльність студентів, академічна доброчесність

The article examines the types of research activities of future teachers and their role at different stages of professional training due to the increasing demands for the professional preparation of future teachers, who are expected not only to pass knowledge to students, shape their practical skills and abilities, but also to engage them in scientific creative activities, developing their cognitive abilities, and shaping active and creative citizens of our state. It is noted that the research activity of students in higher education pedagogical institutions is an important part of the educational process, mostly having an independent theoretical and applied nature and involving the formation of scientific and logical thinking, development of independent work skills, creative abilities, research and analytical skills, motivation for initial cognitive and scientific activities, which will assist them in conducting scientific and methodological work in their future professional activities. It is established that the organization of research activities for future teachers is envisaged in educational-professional programs and work programs of educational disciplines of practically all specialties, during the study of which students should acquire general and special competencies. The work programs of educational disciplines that involve the organization of research activities for students during the preparation for practical classes (seminars, round tables, discussions, debates, completion of tasks for independent work, individual educational-research tasks such as essay writing, scientific reports, reviews of articles), preparation and defense of course papers, tasks of pedagogical practice were analyzed. It is established that the main forms of research activities of students in the university during extracurricular time include participation in student scientific research clubs, creative problem groups, the scientific society of students, postgraduates, and young scientists, participation in contests of student scientific works and student Olympiads in psychological-pedagogical and professional disciplines, and scientific student conferences.

Key words: future teachers, research activities, educational-professional program, work programs of educational disciplines, general and special competencies, individual educational-research tasks, course papers, extracurricular scientific activities of students, academic integrity.

УДК 378.147
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/66.22>

Галицян О.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

Койчева Т.І.,
докт. пед. наук,
професор кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

Осипова Т.Ю.,
докт. пед. наук,
професор кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Модернізація освіти в Україні передбачає посилення вимог до професійної підготовки майбутніх учителів, які в подальшому мають не лише передавати учням знання, формувати їхні практичні вміння і навички, а й залучати їх до наукової творчої діяльності,

розвиваючи їхні пізнавальні здібності, формуючи активних і творчих громадян нашої держави. У зв'язку з цим значно підсилюється увага до організації науково-дослідницької діяльності студентів, що є важливою складовою освітнього процесу і передбачає розвиток у студентів наукового світогляду, формування дослідницьких навичок, умінь аналізувати і робити висновки, працювати

в команді тощо. Отже, визначення ролі науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів у професійній підготовці не втрачає своєї актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Слід зазначити, що різні аспекти організації науково-дослідницької діяльності студентів закладів вищої освіти постійно перебувають в полі зору науковців. Так предметом досліджень виступають: науково-дослідницька діяльність студентів у вищому навчальному закладі (В. Горелов, М. Глебена, О. Повідайчик, М. Попик, А. Реблян, В. Шейко та ін.), формування наукового світогляду студентів вищих навчальних закладів (Р. Семенишена, О. Школа), особливості організації науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів різних спеціальностей (О. Артеменко, Т. Дерев'янка, О. Дмитришин, А. Заїка, Л. Карпова, А. Клеба, О. Норкіна, О. Микитюк, Г. Пономарьова, В. Прошкін, Н. Сидорчук, В. Тушева, А. Яновський та ін.), методичний супровід формування дослідницької компетентності майбутніх інженерів у процесі викладання природничо-наукових навчальних дисциплін (С. Белкіна), якими визначаються різні види і форми науково-дослідницької діяльності студентів під час їхньої професійної підготовки. Натомість, незважаючи на достатню кількість публікацій, визначення ролі організації такої діяльності для майбутньої професійної діяльності майбутніх учителів на різних етапах професійної підготовки висвітлена недостатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначити види науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів і розглянути їх роль на різних етапах професійної підготовки

Виклад основного матеріалу дослідження.

Зазначимо, що сутність науково-дослідницької діяльності студентів розглядається науковцями по-різному. Так, на думку В. Шейка та Н. Кушнарєнко, науково-дослідницька діяльність студентів є однією з найважливіших форм освітнього процесу, засобом підвищення якості підготовки і виховання фахівців з вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності новітні досягнення науково-технічного та культурного прогресу [8, с. 17]. Науковці наголошують на тому, що науково-дослідницька діяльність студентів забезпечує вирішення таких основних завдань, як: формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань; прищеплення студентам навичок самостійної дослідницької діяльності; розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній. Отже, автори доходять висновку, що науково-дослідницька діяльність студентів – це системне утворення, яке має свою структуру, зміст і форму [8, с. 56].

Розглядаючи проблему формування науково-дослідницької компетентності майбутнього вчителя іноземних мов, М. Леврінц висловлює аналогічну думку, акцентуючи увагу на тому, що науково-дослідницька діяльність студентів сприяє розвитку фахової компетентності, академічній успішності, професійній самоідентифікації, навчально-професійній мотивації, науковій ерудованості, критичного мислення, автономності, ініціативності. Формування науково-дослідницької компетентності здійснюється із застосуванням широкої палітри організаційно-дидактичних форм [4, с. 82].

За В. Прошкіним, науково-дослідна робота студентів – це система методів, засобів і заходів підготовки творчої особистості, формування ціннісного ставлення до творчої діяльності, розвитку дослідницької компетентності й наукової творчості [7, с. 117].

Науково-дослідницька діяльність здобувачів освіти, на думку О. Отравенко, є органічним поєднанням і продовженням навчальної роботи і ефективним засобом об'єктивного впливу, реалізації науково-дослідних здібностей, активізації пізнавальної діяльності, які стануть в нагоді в подальшій професійній діяльності. При цьому, продовжує дослідниця, процес якісної підготовки майбутніх фахівців до наукової роботи буде результативним, якщо здобувачі освіти будуть залучені в різноманітні форми науково-дослідницької діяльності: участь у науково-практичних конференціях різного рівня, семінарах, вебінарах, конкурсах, олімпіадах, тренінгах тощо [5, с. 51].

За твердженням Н. Алендарь та В. Антонока, науково-дослідницька робота студентів є невід'ємною складовою освітнього процесу, яка створює умови для самовираження та самоствердження кожного студента, сприяє розвитку його творчих здібностей та формуванню професійної самостійності та компетентності. Саме під час навчання у закладі вищої освіти майбутні вчителі вчаться аналізувати педагогічні явища та процеси, виділяти в них головне та другорядне, робити висновки відповідно до результатів своїх спостережень та досліджень, самостійно та творчо вирішувати педагогічні задачі [1, с. 95–97].

Не можемо не погодитись із думкою С. Беляєва, та І. Сергєєвої, що науково-дослідна робота в умовах закладу вищої освіти має спільні характеристичні ознаки із самостійної навчальною діяльністю. Відмінність у складності та змісті означених видів діяльності свідчить про доцільність використання різних видів самостійної навчальної діяльності як інструменту для підготовки здобувачів освіти до включення у науково-дослідну роботу. [2, с. 62]. Отже, як бачимо, всіма науковцями наголошується на необхідності організації науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів, як важливої складової освітнього процесу.

Розглянемо, які саме форми і види науково-дослідницької діяльності передбачаються в робочих програмах навчальних дисциплін і яку роль вони відіграють на різних етапах професійної підготовки майбутніх учителів.

Насамперед, зазначимо, що науково-дослідницька діяльність майбутніх учителів розпочинається з першого року навчання і продовжується до закінчення закладу вищої педагогічної освіти.

Науково-дослідна робота студентів Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» є невід'ємною складовою наукової діяльності університету і першим етапом у підготовці наукових кадрів. Вона є одним із важливих засобів підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою, сприяє розширенню загального та професійного світогляду. Основними завданнями науково-дослідної роботи студентів в університеті є: залучення студентів до науково-пошукової діяльності на різних етапах навчання у ЗВО; мотивування науково-дослідної роботи студентів, ознайомлення їх з науковими методами пізнання, пропаганда серед студентів різних форм наукової творчості відповідно до принципу єдності науки і практики, формування інтересу до науково-педагогічних досліджень як основи опанування новими знаннями; організація й проведення різних заходів з науково-дослідної роботи студентів (наукових семінарів і конференцій, конкурсів студентських наукових робіт, олімпіад з різних дисциплін і спеціальностей, оглядів-конкурсів, презентацій курсових, магістерських та навчально-дослідницьких робіт, дискусійних клубів, симпозіумів, шкіл молодих дослідників) тощо [6].

Науково-дослідна робота студентів передбачає три основні види залежно від змісту і характеру проведення: 1) науково-дослідна робота студентів, яка передбачена навчальними планами і програмами та є обов'язковою; 2) науково-дослідна робота студентів, що доповнює освітній процес (поза межами безпосередньої освітньої програми); 3) дослідження студентів, які проводяться в позааудиторний час разом з науковцями університету [6].

Зазначимо, що науково-дослідницька діяльність майбутніх учителів передбачена в освітньо-професійних програмах практично усіх спеціальностей, в яких наголошується на тому, що по закінченні навчання студенти мають опанувати зокрема такі **загальні компетентності**, як: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості ; здатність до пошуку, оброблення, аналізу, критичного оцінювання інформації з різних джерел; та **спеціальні (фахові) компетентності**: здатність використовувати

інновації у професійній діяльності; відповідальне ставлення до забезпечення дотримання етичних норм, принципів академічної доброчесності, ініціювання в педагогічній діяльності принципів толерантності, діалогу і співробітництва [6].

Отже, як бачимо, освітньо-професійними програмами передбачена організація науково-дослідницької діяльності студентів під час їхньої професійної підготовки.

Аналіз робочих навчальних дисциплін засвідчив, що в них закладено різні види науково-дослідницької діяльності студентів. Насамперед це стосується підготовки до практичних занять, до яких студенти самостійно готують повідомлення-презентації щодо розглядуваних питань під час проведення семінарів, круглих столів, дискусій, дебатів тощо. Це вимагає від студентів наявності вмінь знаходити необхідну інформацію, аналізувати її і робити власні висновки, тобто розвиваються дослідницькі, аналітичні й рефлексивні вміння.

Оскільки на вивчення навчального матеріалу відводиться незначна кількість годин, то значна увага приділяється самостійній роботі, в межах якої студенти можуть опрацьовувати наукові праці вчених (статті, тези, дисертаційні роботи тощо), які стосуються розв'язання певних професійно-педагогічних проблем і розширюють теоретичні знання студентів певного фаху.

Велику роль у робочих програмах всіх дисциплін приділено виконанню індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ), що також є видом самостійної дослідницької діяльності і сприяє розвитку в майбутніх учителів логічного й наукового мислення, дослідницьких, творчих, аналітичних, комунікативних умінь. Темою ІНДЗ з різних навчальних дисциплін можуть виступати написання есе, наукової доповіді, рецензія на статтю або монографію, розроблення конспекту уроку чи сценарію виховного заходу тощо. При цьому в навчальних програмах і силабусах наголошується на необхідності дотримання академічної доброчесності, яка, відповідно до статті 42 Закону України «про освіту», є сукупністю етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [3]. У зв'язку з цим на першому занятті, студентам обов'язково роз'яснюється, що таке академічна доброчесність, що є її порушеннями тощо. Також працівниками бібліотеки університету систематично проводяться вебінари щодо академічної доброчесності, в ході яких окрім сутності академічної доброчесності і видів її порушення, приділяється увага оформленню списку використаних джерел, які використовують студенти під час роботи над індивідуальним завданням.

розповідається про антиплагіатні програми, яким користується університет, тощо. Результати виконання ІНДЗ зазвичай доповідаються й обговорюються під час практичних занять зазвичай у вигляді наукової доповіді-презентації.

На другому або третьому році навчання студенти виконують курсову роботу з психолого-педагогічних дисциплін, що є першою науково-дослідницькою роботою у сфері педагогіки та психології, яка має теоретико-прикладний характер Інформацію щодо сутності, тематики (яка затверджується на засіданні відповідної кафедри), завдань та структури курсової роботи студенти отримують під час групових та індивідуальних консультацій, які проводяться науковим керівником. Курсові роботи обов'язково перевіряються на антиплагіат, а її результати обговорюються під час захисту курсової роботи перед комісією, що складається з викладачів кафедри та студентів.

На третьому та четвертому курсах продовжується робота з підготовки курсових робіт, але вони вже мають фахову спрямованість. Тематика цих курсових робіт, а також наукові керівники і члени комісії затверджуються відповідною випусковою кафедрою, на засіданні якої проводиться і захист. Також під час проходження педагогічної практики на базі освітніх закладів студенти отримують індивідуальні науково-дослідні завдання, про виконання яких вони доповідають під час захисту.

Основними формами науково-дослідницької діяльності студентів в університеті в позааудиторний час є: участь у студентських науково-дослідних гуртках, творчих проблемних групах, наукового товариства студентів, аспірантів і молодих учених; участь у конкурсах студентських наукових робіт та студентських олімпіадах з психолого-педагогічних та фахових дисциплін, наукових конференціях і конкурсах різного рівня (університетських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних), у психолого-педагогічних дослідженнях, що проводяться кафедрами університету, міжнародних програмах, конкурсах, грантах; науково-дослідна робота на базі інших університетів [6].

Висновки. Отже, на підставі вищезазначеного, доходимо висновку, що науково-дослідницька

діяльність студентів педагогічних закладів вищої освіти є важливою частиною освітнього процесу, яка здебільшого має самостійний теоретико-прикладний характер і передбачає формування в майбутніх учителів наукового й логічного мислення, розвиток умінь самостійної роботи, творчих здібностей, дослідницьких, аналітичних умінь, мотивації до начально-пізнавальної й наукової діяльності, що допоможуть їм у здійсненні наукової та методичної роботи в подальшій професійній діяльності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні сутності з змісту науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів під час вивчення педагогічних дисциплін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алєндарь Н., Антонюк В. Вплив науково-дослідницької діяльності на формування творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 4(11). С. 95–100.
2. Беляєв С.Б., Сергєєва І.С. Педагогічні інструменти підготовки здобувачів освіти до науково-дослідної роботи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75, Т. 1. С. 59–63.
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Леврінц М.І. Організація науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов в університетах США. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. № 2 (49). С. 79–85.
5. Отравенко О. В. Науково-дослідна робота як складова якісної професійної підготовки здобувача вищої освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 1 (332). С. 47–55.
6. Офіційний сайт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». URL: <https://pdpu.edu.ua>
7. Прошкін В. Основні підходи до визначення поняття «науково-дослідна робота студентів». *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2009. Вип. 2 (5). С. 114–117.
8. Шейко В.М., Кушнаренко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 6-те вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2008. 310 с.